

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
Enheten för domstols-
och åklagarfrågor
103 33 Stockholm

Yttrande över slutbetänkandet Utökande möjligheter att använda preventiva tvångsmedel 2 (SOU 2023:60)

(Ju2023/02265)

Stockholms tingsrätt har övervägt utredningens förslag och lämnar följande synpunkter.

Ett utvidgat tillämpningsområde för inhämtningslagen

Tingsrätten ifrågasätter inte att myndigheterna har ett behov av att inhämta uppgifter om brottslig verksamhet i kriminella nätverk. Utifrån tingsrättens erfarenhet är det dock svårt att se hur vissa av brotten, t.ex. marknadsmanipulation, förhåller sig till den organiserade brottsligheten.

Den föreslagna lagstiftningens utformning medför att tillämpningsområdet riskerar att bli mer omfattande än vad som är motiverat utifrån de brottsbekämpande myndigheternas behovsbeskrivningar (se s. 134–149).

Utredningens förslag innebär att inhämtning ska få ske om det *kan antas* att den brottsliga verksamheten utövas i *organiserad form eller systematiskt*. Tingsrätten vill till att börja med framhålla att ”kan antas” är ett lågt ställt krav. Inhämtningslagen tillämpas inom de brottsbekämpande myndigheternas utredningsverksamhet då konkretionen i misstankarna är så låg att det inte är möjligt att inleda förundersökning eller finns anledning att använda sig av tvångsmedel inom ramen för preventivlagen. Med hänsyn till det anser tingsrätten att lagförslaget innebär en risk för att det i alltför många fall kan antas att den brottsliga verksamheten utövas i organiserad form eller

systematiskt (se s. 173). I tidigare lagstiftningsärenden har det också framhållits att det inte bör vara tillåtet att rutinmässigt inhämta uppgifter i syfte att kartlägga personer enbart på grund av att de är kriminellt belastade eller ingår i ett visst nätverk (se s. 169 med hänvisning).

Tingsrätten anser vidare att det uppställda kvalifikationskravet till sin ordalydelse möjliggör tvångsmedelsanvändning i andra situationer än de som omfattas av myndigheternas behovsbeskrivningar (se t.ex. s. 165). Att den brottsliga verksamheten ska utövas i organiserad form *eller* systematiskt innebär enligt tingsrättens uppfattning att tillämpningsområdet t.ex. även omfattar brottslig verksamhet där en person, utan koppling till kriminella nätverk, upprepar ett brottsligt tillvägagångssätt.

Inhämtning av uppgifter av aktuellt slag innebär ett synnerligen allvarligt ingrepp i de berörda personernas grundläggande rättigheter (se s. 162), särskilt med hänsyn till att det drabbar personer som ännu inte är, och kanske aldrig kommer att bli, misstänkta för den brottsliga verksamhet som tvångsmedlet avser förebygga, förhindra eller upptäcka. Med hänsyn till att det rör sig om en omfattande utvidgning av inhämtningslagens tillämpningsområde och då tvångsmedelsanvändningen enligt inhämtningslagen inte kringgärdas av samma rättssäkerhetsgarantier som t.ex. gäller vid inhämtning av uppgifter inom ramen för en förundersökning (se 27 kap. 21 § rättegångsbalken) framstår det som särskilt angeläget att tillämpningsområdet avgränsas på ett tillfredsställande sätt.

Tingsrätten ifrågasätter vidare kvalifikationskravet att åtgärden ska vara av *särskild vikt* för att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet. Inom ramen för en förundersökning får samma uppgifter endast inhämtas om det är av synnerlig vikt för utredningen (27 kap. 19 a och 19 b §§ rättegångsbalken). Varför kravet på nyttan med åtgärden har satts lägre framstår inte som helt tydligt. Utredningens förslag får vidare den effekten att det skulle vara möjligt att hämta in uppgifter om var en viss mobiltelefon finns eller har funnits avseende brottslig verksamhet innefattande grov stöld,

samtidigt som denna möjlighet i normalfallet inte finns enligt rättegångsbalkens regler när de kända omständigheterna är sådana att en förundersökning kan inledas utan att det finns en skäligen misstänkt.

Med hänsyn till det ovan anförda avstyrker tingsrätten utredningens förslag om att utvidga tillämpningsområdet för inhämtningslagen.

Utökad användning av tvångsmedel enligt preventivlagen

De senaste årens intensiva lagstiftningsarbete för att utvidga användningen av tvångsmedel i syfte att bekämpa allvarlig brottslighet fortgår alltjämt. Resultatet av nyligen genomförd lagstiftning har av naturliga skäl inte hunnit utvärderas. Detta påpekades av tingsrätten i svaret på utredningens delbetänkande (SOU 2022:52).

Behovet av en utförlig utvärdering av den samlade tvångsmedelsregleringen gör sig nu i än högre grad gällande med anledning av den lagstiftning som trädde i kraft i oktober i år. Så länge en sådan utvärdering inte har gjorts framstår det som oklart om det verkligen finns ett behov av den nu föreslagna utvidgningen av tvångsmedel enligt preventivlagen. Enligt tingsrätten är det därför inte möjligt att bedöma om utvidgningen som föreslås är proportionerlig. Tingsrätten föreslår att lagstiftaren inväntar en utvärdering av den redan införda lagstiftningen innan ytterligare tillägg görs.

Vad gäller den proportionalitetsbedömning som utredningen har redovisat vill tingsrätten dock framhålla följande.

Utredningen har vid bedömningen av de integritetsrisker som följer med införandet av förslagen beaktat de integritetsrisker som vore resultatet av att den föreslagna regleringen uteblev (se t.ex. s. 292). Utredningen har då lyft fram den integritetskränkning som ett fullbordat brott medför för de som drabbas av brottet. Det intresset är, som tingsrätten förstår förslaget, själva anledningen till att det över huvud taget finns skäl att utvidga tvångsmedelskatalogen i preventivlagen. Genom att lyfta brottsoffrens

intressen på det sätt som utredningen har gjort riskerar integritetsriskerna för de som utsätts för tvångsmedlen att underskattas. Det riskerar i sin tur att medföra att den avslutande proportionalitetsbedömningen sker på felaktiga premisser.

Utbildningsbehov

Tingsrätten vill avslutningsvis understryka att utvidgningen av tillämpningsområdet för inhämtningslagen medför ett betydande utbildningsbehov för de personer som ska delta i besluten.

Avsaknad av analys av tvångsmedelslagstiftningens sammantagna effekter

I tingsrättens svar på utredningens delbetänkande framhölls vad en tidigare utredning anfört om vikten av att analysera den sammantagna effekten av integritetskränkande lagstiftning, en analys som saknades i delbetänkandet. Tingsrätten konstaterar att även slutbetänkandet saknar en sådan analys.

Detta yttrande har beslutats av tf. lagmannen Malou Lindblom, chefsrådmannen Johan Borgström samt rådmannen Axel Taliercio och tingsfiskalen Viktor Hellström (föredragande)

Malou Lindblom

Viktor Hellström